

Azərbaycan teatr sənətində rejissor məktəbinin xüsusiyyətləri

Tofiq Seyidov¹ , Elza Məmmədova^{1*}

Açar sözlər: Azərbaycan teatrı, rejissor məktəbi, səhnə sənəti, dramaturgiya, aktyor sənəti, teatr estetikası

Keywords: Azerbaijani theater, directing school, stage art, dramaturgy, acting, theater aesthetics

Teatr sənəti xalqın mənəvi-estetik düşüncəsini, milli dünyagörüşünü və ictimai həyatını əks etdirən ən mühüm mədəniyyət sahələrindən biridir. Azərbaycan teatrı da zəngin tarixi ənənələrə malik olub, milli mədəniyyətin inkişafında mühüm rol oynamışdır (Kərimov, 1988). XIX əsrin sonlarından başlayaraq peşəkar teatrın formalaşması ilə birlikdə səhnə sənətində yeni yaradıcı istiqamətlər yaranmış, dramaturgiya və aktyor sənəti ilə yanaşı rejissor sənəti də inkişaf etməyə başlamışdır.

Rejissor teatr tamaşasının əsas ideya-bədii rəhbəri hesab olunur. Tamaşanın dramaturji quruluşu, aktyor oyununun təşkili, səhnə tərtibatı, musiqi və işıq həlli rejissorun yaradıcı baxışları əsasında formalaşır (İsgəndərov, 1982). Bu baxımdan Azərbaycan teatr sənətində rejissor məktəbinin yaranması milli teatrın inkişaf tarixində mühüm mərhələ təşkil edir.

---

¹Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan

*Məsul müəllif. E-poçt: elizamammadova70@gmail.com

Azərbaycan rejissor məktəbi Şərq teatr ənənələri ilə Avropa teatr estetikasının sintezi əsasında formalaşmışdır. Milli teatrın ilk dövrlərində səhnə quruluşları daha çox dramaturqlar və aktyorlar tərəfindən idarə olunsada, sonrakı mərhələlərdə peşəkar rejissorluq sənəti meydana çıxmışdır. Xüsusilə XX əsrdə teatr sənətinin inkişafı ilə əlaqədar olaraq rejissor sənəti müstəqil yaradıcılıq sahəsinə çevrilmişdir (Əfəndiyev, 1972).

Azərbaycan teatrında rejissor məktəbinin əsasları XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində qoyulmuşdur. Həsən bəy Zərdabi və Nəcəf bəy Vəzirovun təşəbbüsü ilə yaradılan teatr tamaşaları milli teatr düşüncəsinin inkişafında mühüm əhəmiyyət daşımışdır (Cəfərov, 1975). Bu dövrdə səhnə quruluşlarında realist üslub üstünlük təşkil etmişdir.

Azərbaycan peşəkar rejissor məktəbinin inkişafında görkəmli sənətkarların xüsusi xidmətləri olmuşdur. Abbas Mirzə Şərifzadə, Aleksandr Tuqanov, Adil İsgəndərov, Mehdi Məmmədov, Tofiq Kazımov kimi rejissorlar milli teatrın bədii-estetik istiqamətlərini müəyyənləşdirmişlər (Rəhimli, 2005). Onların fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan teatrı yeni səhnə formaları və yaradıcılıq prinsipləri qazanmışdır.

XX əsrin ortalarında Azərbaycan teatrında psixoloji realizm məktəbi daha da inkişaf etmişdir. Rejissorlar obrazların daxili aləmini açmağa, tamaşaçı ilə emosional əlaqə yaratmağa xüsusi diqqət yetirmişlər (Kazımov, 1990). Bu dövrdə səhnə tərtibatı, musiqi və işıq effektləri tamaşanın dramaturji xəttinə uyğun şəkildə qurulmuşdur. Azərbaycan teatr rejissorluğunun əsas xüsusiyyətlərindən biri milli koloritin qorunmasıdır. Rejissorlar tamaşalarda xalq musiqisi, folklor elementləri, milli məişət xüsusiyyətləri və ənənəvi davranış formalarından geniş istifadə etmişlər (Həbibov, 2001). Bu xüsusiyyət tamaşaların milli ruhunu gücləndirmişdir.

Digər mühüm cəhət psixoloji realizmdir. Azərbaycan rejissor məktəbində aktyor oyununun təbii və inandırıcı olması əsas prinsiplərdən biri hesab edilir. Rejissor aktyordan yalnız obrazın xarici davranışını deyil, onun daxili psixoloji vəziyyətini də tamaşaçıya çatdırmağı tələb edir (Məmmədov, 1985).

Azərbaycan teatr rejissorluğunda musiqinin dramaturji funksiyası da xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Musiqi yalnız müşayiət vasitəsi deyil, tamaşanın emosional təsir gücünü artıran mühüm komponent kimi çıxış edir (Sultanlı, 2010). Xüsusilə musiqili tamaşalarda və poetik dram nümunələrində bu xüsusiyyət daha qabarıq şəkildə özünü göstərir.

Səhnə plastikasının və vizual həllərin inkişafı da müasir rejissor məktəbinin əsas xüsusiyyətlərindəndir. Müasir rejissorlar tamaşanın estetik görünüşünə xüsusi diqqət yetirir, dekorasiya, işıq və rəng harmoniyasından fəal istifadə edirlər (Hüseynov, 2016). Azərbaycan teatr sənətində Adil İsgəndərovun fəaliyyəti xüsusi yer tutur. O, teatrda realist aktyor məktəbinin inkişafına böyük töhfə vermişdir (İsgəndərov, 1982). Rejissor tamaşalarında milli xarakterlərin dərin psixoloji açılışına üstünlük vermişdir. Mehdi Məmmədov Azərbaycan teatr estetikasına fəlsəfi və poetik yanaşma gətirmişdir. Onun tamaşalarında bədii ümumiləşdirmə, emosional təsir və səhnə poetikası mühüm yer tuturdu (Məmmədov, 1985).

Tofiq Kazımov isə lirizm və psixoloji dərinlik xüsusiyyətləri ilə seçilən tamaşalar yaratmışdır. O, aktyor sənətinə xüsusi diqqət yetirərək obrazların daxili aləmini incə psixoloji vasitələrlə təqdim etmişdir (Kazımov, 1990). Müasir dövrdə də Azərbaycan teatrında yeni rejissor nəslinin fəaliyyəti diqqəti cəlb edir. Gənc rejissorlar klassik teatr ənənələrini qorumaqla yanaşı, müasir səhnə texnologiyalarından və eksperimental üslublardan istifadə

etməyə çalışırlar (Hüseynov, 2016). Qloballaşma dövründə Azərbaycan teatrı yeni estetik meyillərin təsiri altında inkişaf edir. Müasir rejissorlar klassik dramaturgiyaya yeni səhnə interpretasiyaları verir, tamaşalarda multimedia və texnoloji vasitələrdən istifadə edirlər (Sultanlı, 2010).

Müasir teatr prosesində eksperimental tamaşaların sayı artmışdır. Bu tamaşalarda ənənəvi səhnə həlləri ilə yanaşı, simvolik və avanqard ifadə vasitələri də tətbiq edilir (Rəhimli, 2005). Rejissorlar tamaşaçı ilə interaktiv əlaqə yaratmağa, səhnə məkanını daha sərbəst şəkildə qurmağa çalışırlar. Bununla yanaşı, milli teatr ənənələrinin qorunması əsas istiqamətlərdən biri olaraq qalır. Azərbaycan rejissorları müasir üslublardan istifadə etsələr də, milli dramaturgiya və mədəni irsə bağlılığı qorumağa çalışırlar (Kərimov, 1988).

Azərbaycan teatr sənətində rejissor məktəbi uzun və zəngin inkişaf yolu keçmişdir. Milli teatrın formalaşmasından başlayaraq müxtəlif dövrlərdə fəaliyyət göstərən rejissorlar teatr sənətinin estetik və ideya istiqamətlərini müəyyən etmişlər (Cəfərov, 1975). Azərbaycan rejissor məktəbi milli ənənələrə bağlılıq, psixoloji realizm, musiqi və səhnə estetikasının vəhdəti ilə xarakterizə olunur.

Müasir dövrdə də Azərbaycan teatr rejissorluğu inkişaf etməkdə davam edir. Yeni yaradıcı axtarışlar, texnoloji imkanlar və eksperimental yanaşmalar teatr sənətinin zənginləşməsinə xidmət edir. Bununla yanaşı, milli teatr məktəbinin əsas prinsipləri qorunaraq gələcək nəsillərə ötürülür.

Ədəbiyyat

1. Cəfərov, C. (1975). *Azərbaycan teatrı tarixi*. Maarif.
2. Əfəndiyev, E. (1972). *Teatr və dramaturgiya məsələləri*. Yazıçı.
3. Həbibov, Z. (2001). *Azərbaycan səhnə mədəniyyəti*. Elm.
4. Hüseynov, F. (2016). *Müasir Azərbaycan teatrı*. Təhsil.
5. İsgəndərov, A. (1982). *Rejissor sənəti haqqında*. Maarif.
6. Kazımov, T. (1990). *Səhnə və sənətkar*. Gənclik.
7. Kərimov, İ. (1988). *Azərbaycan teatr sənəti*. İşıq.
8. Məmmədov, M. (1985). *Teatr düşüncələri*. Yazıçı.
9. Rəhimli, İ. (2005). *Azərbaycan teatr tarixi*. Nurlan.
10. Sultanlı, A. (2010). *Sənət və səhnə*. Elm və Təhsil.